

Echtscheiding, verlies en het ontwikkelingskapitaal van kinderen

Na een paar jaren waarin het aantal echtscheidingen stabiel bleef, is dat aantal vorig jaar weer toegenomen. Meer dan 30.000 echtscheidingen per jaar. Daarbovenop een onbekend aantal scheidingen van ongehuwd samenwonenden. De schatting is dat bij elkaar tussen de 50.000 en 60.000 kinderen per jaar de scheiding van hun ouders meemaken. Allerlei nieuwe vormen van opgroeien en opvoeden voor de periode na de scheiding worden geïntroduceerd en soms als universele oplossing gepropageerd. Belangengroepen en politiek spelen daarin een belangrijke rol. Het is een groot sociaal experiment in opgroeien en opvoeden waar we de gevolgen nog niet van kunnen overzien. We weten dat scheiding een potentiële risicofactor is voor de ontwikkeling van de betrokken kinderen. We beginnen meer inzicht te krijgen in de gevolgen die een scheiding van de ouders kan hebben. Dat zijn er nogal wat. Gelukkig levert de wetenschap ook feiten aan die aanknopingspunten opleveren: wat kunnen ouders zelf doen om (grote) schade te voorkomen. In de afgelopen paar jaar is in politiek en samenleving steeds meer draagvlak ontstaan om speciale aandacht te besteden aan de kwetsbare positie van kinderen. Dit mondde uit in brede politieke steun voor het invoeren van het OUDERSCHAPSPLAN. De Tweede kamer heeft een voorstel hierover aangenomen. Naar verwachting zal de eerste kamer hetzelfde doen. Alle scheidende ouders zullen dan verplicht een plan moeten maken. Goed nieuws voor kinderen!

1. Verlies als noodzakelijk ontwikkelingsgegeven

Als ouders gaan scheiden betekent dat voor het kind: verlies en verdriet.

Verlies is in het kinderleven onvermijdelijk. Het aangeboren ontwikkelingskapitaal van het kind, tot ontwikkeling gekomen door de liefde en opvoeding door de ouders, zorgt er voor dat kinderen het onvermijdelijke verlies kunnen incasseren. Iedere stap voorwaarts betekent afscheid van het voorgaande: als je eenmaal kunt lopen kun je niet meer vanzelfsprekend aanspraken op het privilege om rondgereden en gedragen te worden, als je zelf je veters kunt strikken word je daarop aangesproken en moet je het ook zelf gaan doen. Door andere vormen van verlies, zoals de dood van de hamster, het vertrek van een vriendje naar een andere stad, leer je hoe je verdriet kunt uiten, kunt delen, hoe je je kunt laten troosten om daarna weer verder te gaan. Verlies en winst gaan hand in hand, verlies is dus niet alleen onvermijdelijk, maar ook noodzakelijk in het kinderleven.

*Ach, ze mijn kind is nog zo jong, wat merkt ze er nou van.....
Dit kind haar vader missen? Ach welnee, ze weet niet beter, ze heeft hem nooit als vader gekend.*

Wat zijn veel ouders er toch als de kippen bij om het verlies van het kind door een scheiding te bagatelliseren. Zeker als het om jonge kinderen gaat. Onterecht! Want, laten we duidelijk zijn: de scheiding van de ouders is voor kinderen een ingrijpende verlieservaring. Jonge kinderen gaan uit van een wereldorde die nu eenmaal gewoon is zoals ze is. Dat geeft vastigheid. Ze vragen zich niet af of hun ouders van elkaar houden, je ouders zijn gewoon je ouders, nu en altijd. Door dat rotsvaste vertrouwen kan een kind onbekommerd al zijn energie besteden aan groeien, leren. De ouders doseren de ervaringen die het kind opdoet, ook de verlieservaringen: als het kind net een grote ontwikkelingsstap heeft gezet of een geliefde leidster zag vertrekken, komen ouders niet meteen daarna met het voorstel om een spannende logeerpartij te organiseren. Goede ouders zijn zo een filter, een schild tussen kind en buitenwereld. We weten uit onderzoek dat deze beschermende functie van de ouders zelfs noodzakelijk is voor de ontwikkeling van de hersenen: bij de geboorte zijn deze nog onvolgroeid, alleen bij voldoende zorg en vermijden van onhanteerbare prikkels kan de groei ongestoord verder gaan in de eerste levensjaren.

2. Verlies bij scheiding

Heel veel kusjes

*Liema liema lamma lama
Lieve papa lieve mama
Nog een aai en nog een kusje
Kus voor poes en kus voor zusje
Kus voor aap en kus voor beer
Kom, we doen het nog een keer
Op je wang en op je neus
Jij gaat groeien als een reus
Op je oog en op je haar
Leven duurt wel honderd jaar*

*Kusje lief en kusje zacht
Kusje voor de hele nacht*

*Van je sliep en sliep en slaap slaap slaap
Van je geeuwen gaap gaap gaap*

*Liema liema lamma lamma
Dag, tot morgen zegt je mama*

(Uit: Wiegedichtjes, Liesbeth Groenhuijsen, 2007)

Tot morgen, alles is er weer als je wakker wordt, de veilige basis waar papa en mama en beer onmisbare ingrediënten van zijn.

Die basis gaat verloren als de ouders gaan scheiden.

Het kind vraagt zich af:

*Wat kan er allemaal nog meer veranderen?
Kunnen ouders ook van hun kinderen scheiden?
Ik was soms vervelend, komt het daardoor?
Kan ik zorgen dat het weer goed komt?*

Het lastige is dat kinderen deze vragen vaak niet in woorden kunnen stellen, de gebeurtenis is te veelomvattend, de vragen zijn te complex, te onvoorstelbaar en te bedreigend. Dat geldt natuurlijk zeker voorheen jonge kinderen. En: waar woorden tekort schieten gaat het spreken kind via zijn lichaam (slecht slapen, slecht eten, hoofdpijn, buikpijn) of via zijn gedrag (stil en teruggetrokken of juist druk en ongehoorzaam, concentratieproblemen, agressie jegens andere kinderen).

Op langere termijn is er een verhoogd risico op: schoolverlating, problemen in het aangaan van relaties, hogere kans op echtscheiding in het latere leven. Maar als de ouders kans zien om een aantal valkuilen te vermijden dan kunnen ze daarmee voorkomen dat het kind er grote en blijvende schade door oploopt. Het meest belangrijke is:

1. dat de kinderen met beide ouders een relatie kunnen blijven houden
2. dat de ouders zo snel mogelijk hun conflicten oplossen.

Doen ze dat niet dan is er kans op vele vormen van schade aan de ontwikkeling van hun kinderen. Nu wetenschappelijk onderzoek dit bij herhaling heeft aangetoond betekent dit dat ouders de mogelijkheid, maar daarmee ook de verantwoordelijkheid hebben om de problemen goed op te lossen. Vaak is het zo dat behalve de ruzies/conflicten die er tijdens de relatie al waren, na de scheiding met name het onderwerp "de kinderen" gemakkelijk tot veel onenigheid en (juridische) strijd kan leiden..en dat terwijl veel ouders zeggen dat ze gaan scheiden omdat ze ook voor het kind willen dat de ruzies ophouden, zodat het leven weer fijner wordt. Maar het wordt dus vaak juist niet fijner!

Vignet:

Merel was anderhalf jaar toen haar ouders gingen scheiden. Als ze in mijn praktijk komen is Merel 3. De ouders vinden het allebei belangrijk om de zorg voor Merel te blijven delen. Vader heeft een nieuwe partner die veel voor Merel zorgt, moeder woont vlak bij en haalt Merel op de fiets op. Bij de overdracht is er altijd even een momenten van samenzijn, zodat Merel alle volwassenen tegelijk ziet. De sfeer is dan goed. Ze vertrouwen elkaar onderling als opvoeders van Merel. Maar toch wil Merel vaak niet mee als moeder haar komt halen. Dat speelt al langere tijd, maar de laatste tijd is haar verzet heel hevig. De volwassenen vragen zich af wat dit betekent. Wantrouwen en strijd liggen op de loer. Moeder, verdrietig en bezorgd door het verzet, vraagt zich af of vader en zijn partner toch niet lelijk over haar spreken en Merel negatief beïnvloeden. Vader op zijn beurt vraagt zich af wat moeder eventueel fout doet; waarom is Merel niet graag bij moeder? En: wat te doen?

Mijn gewoonte is om altijd met het betreffende kind te praten en te spelen. Zo ook met Merel. Ik zie een gedecideerde explorerende peuter, met een rijk fantasiespel. Uit haar spel kom ik tot de interpretatie dat ze angstig lijkt om het huis van vader te verlaten niet omdat ze niet naar moeder wil, maar omdat ze bang is dat er tijdens haar afwezigheid in vaders huis iets kan gebeuren. Ik vraag me af of er een moment is geweest dat bij terugkomst er basaal iets in vaders huis veranderd was, waar ze angstig van geworden kan zijn, zodat ze nu zich heeft voorgenomen om als het ware de wacht te houden om iets te voorkomen. Als ik dat met de ouders bespreek weten ze meteen wat de reden is: de eerste confrontatie met vaders nieuwe vriendin vond onverwacht plaats op het moment dat Merel per ongeluk wat eerder door moeder naar vader werd teruggebracht. Het leek toen alsof Merel dat gemakkelijk had opgenomen, maar toch... We bespreken de mogelijkheid om met Merel een ritueel te bedenken bij het afscheid, en er in spelvorm bij stil te staan dat alles hetzelfde blijft. In het volgende gesprek hoor ik van de ouders dat Merel vol vuur heeft meegedacht: een van haar knuffels wordt voor Merels vertrek in de kamer gezet, vertroeteld en toegedekt. De ouders en Merel stellen deze knuffel uitvoerig gerust: Ten overvloede wil Merel het bedje van de knuffel met een touw aan de tafelpoot vastmaken. Knuffel wordt uitvoerig gerustgesteld: Merel komt terug, wees niet bang, ze blijft niet weg en we zorgen dat knuffel lekker in zijn bedje kan blijven en ook niet weggaat.

De wissels gaan daarop gemakkelijker en het dreigende wantrouwen tussen de volwassenen verdwijnt en maakt plaats voor nieuwe gezamenlijkheid als deelnemers aan Merels rituele afscheid.

Daarom is het maken van een goed ouderschapsplan zo belangrijk voor de kinderen! Ouders moeten maatwerk leveren, op geleide van de signalen van hun kind.

Veel ouders vragen zich af of dat nou nodig is. Voor de scheiding hadden we toch ook geen plan nodig? Het antwoord is dat ouderschap na scheiding wezenlijk verschilt van ouderschap voor de scheiding:

<u>Aanvang /opbouw van het gezin</u>	<u>Gezin na scheiding</u>
Maandenlange voorbereiding	Plotselinge gebeurtenis
Positieve verwachtingen	Zorg, problemen op komst
Samen	Alleen (eenzaam)
Steun van partner	Kritiek, afbraak door partner
Vreugde	Verdriet, woede, angst
Geleidelijke groei, ouders groeien mee met kind	Kind vraagt abrupt andere zorg dan voorheen
Ouderschap voor onbepaalde tijd	Ouderschap in steeds afgebakende tijdseenheden
Patronen zoeken en opbouwen	Patronen afbreken
Overleggen over wat het beste is voor het kind	Ruzie over wat het beste is voor het kind
Kind open voor ontwikkeling	Kind gericht op behoud van wat er was

In het ouderschapsplan moeten de ouders rekening willen houden met

1. de leeftijd en ontwikkeling van hun kind (een weekend in de twee weken is voor een baby of peuter niet te overzien, vaker korte periodes is dan beter);
2. met de specifieke eigenschappen van henzelf als ouders (verschil is niet erg, daar leer je van, maar basaal moet de situatie in huize mama niet teveel verschillen van die in huize papa; dit vraagt overleg en afstemming);
3. specifieke eigenschappen van het kind (bij een structuurbehoefstig kind moeten de afspraken duidelijk en voorspelbaar zijn):
4. de ontwikkelingsgerelateerde eigen behoeften van het kind (de crèche moet vanuit beide huizen goed bereikbaar zijn, je moet naar het partijtje van je vriendje kunnen gaan, de verdeling in tijd moet niet zo zijn dat je niet meer naar voetbaltraining kunt).

En hoe zit het nou met die heel jonge kinderen? Merken die er nou echt niks van?

Helaas, dat is een fabeltje waar ouders hun schuldgevoel mee willen wegpoetsen. Juist voor de heel jonge kinderen die nog geen woorden of andere verwerkingsmogelijkheden hebben, geldt dat ze op het meest basale niveau meeresoneren op de emoties van de ouders. Ze hebben verdriet als een hechtingsfiguur uit hun leven verdwijnt.

Ook weten we nu dat de kans om een van de ouders helemaal kwijt te raken groter is naarmate het kind jonger is ten tijde van de scheiding. En als het kind de vader nooit als vader heeft gekend? Juist dan is het van belang dat het een relatie kan opbouwen. Kinderen gaan beseffen dat ze uit hun ouders zijn voortgekomen; voor een gezonde opbouw van hun identiteit is het van groot belang die beide ouders goed te kennen. De vele adoptiekinderen die naar verre landen reizen om een ouder te vinden zijn er het tastbare bewijs van.

Ouders moeten zich realiseren dat ze samen ouder blijven, ook na scheiding.

En: over kinderen moet je niet onderhandelen, over kinderen moet je overleggen.

Liesbeth Groenhuijsen.

*

Dit artikel verscheen in het tijdschrift "VROEG" van de landelijke stichting IV-VO Nederland, september 2007

Personalia

Liesbeth Groenhuijsen , GZ Psycholoog B.I.G en NVO Orthopedagoog Generalist was werkzaam in diverse medische Kindertehuizen en in het Speciaal Onderwijs. Sinds 1992 werkt zij bij de Raad voor de Kinderbescherming. Zij heeft zich in die functie speciaal toegelegd op zaken met betrekking tot Scheiding en Omgang en op Adoptie. Zij publiceert over beide onderwerpen zowel in boekvorm als in de vorm van artikelen. In haar eigen praktijk biedt zij advies en psychologische hulp aan ouders en kinderen na scheiding. Voorts geeft zij workshops en lezingen.

Publicaties

1. **En ze leefden nog lang en gelukkig**, SWP, Amsterdam,2002
2. **Dees, een vader en een viool**, over wat er allemaal kan gebeuren als je ouders gaan scheiden, SWP, Amsterdam, 2004
3. **Met het vliegtuig geboren**, vijftientig verhalen over adoptie, SWP, Amsterdam, 2005
4. **Ouderschapsplan, De vele gezichten van het belang van het kind**, SWP, Amsterdam, 2006
5. **De Kraakfactor**, Wat valt er van je af als je afvalt, Uitgeverij SWP, Amsterdam, 2006
6. **Wiegedichtjes, versjes voor het slapengaan voor babys en dreumesen**, september 2007, NINO, Amsterdam

Contact:
www.pedagogischadvies.eu